

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 22.

V Ljubljani, 30. novembra 1889.

Letnik II.

Šolsko vrtnarstvo pa dunajska kmetijska razstava I. 1890.

Gg. učiteljem je uže gotovo znano, da bode prihodnje leto na Dunaji velika kmetijska in gozdarska razstava, ki bode zavzimala vse stroke kmetijstva in gozdarstva. Prireditelji te razstave pokladajo veliko važnost tudi na izložbo kmetijskih reči in učil. Semkaj spadajo tudi šolski vrtovi in kmetijska učila na ljudskih šolah. Kranjska c. kr. kmetiška družba, katera je uže naprej vedela, da se kranjskih izložnikov iz mnogih vzrokov na tej razstavi ni nadejati, prevzela je prireditev kranjske skupne izložbe, ki bode v posebni stavbi (paviljonu), katero družba postavi. V njej bode družba pokazala na podlogi razstavljenih reči, kako je naše kmetijstvo, in to ne, da bi tekmovali z drugimi naprednimi kronovinami naše države, temveč da bi dokazali, da je tudi naša dežela napredovala in da se zlasti mnogo stori za kmetijski napredek. Med važne faktorje, ki pospešujejo kmetijstvo pri nas, šteti moramo ljudske učitelje, kateri se trudijo s šolskimi vrtovi po svoje pripomagati k kmetijskemu napredku. Iz tega vzroka želi kmetijska družba, da se pokaže častno na tej razstavi tudi naše šolsko vrtnarstvo. Družba sama bode priskrbela karto o šolskih vrtih na Kranjskem in ravno tako tudi statističke podatke, vendar želi, da se učitelji tudi sami udeležijo razstave s tem, da izdelajo načrte in modele uže obstoječih vzornih vrtov in da se razstavijo taka kmetijska učila, katera so sami ali pa učenci izdelali. Ako pomislimo, da bode razstava na Dunaji, kamor bodo prišli gledalci in kritiki iz cele Evrope, recimo iz celega sveta, morajo biti razstavljene reči tudi vredne, da se razstavijo. Tu ni do tega, da razstavimo veliko, ampak da je tisto tudi dobro in vredno.

V prvi vrsti želi družba posebno lepo izdelanih modelov šolskih vrtov, ki so na pr. tako izdelani, kakor je bil model dolenjelogaškega vrta na lanski sadjarski razstavi v Ljubljani. Mere modela morajo biti pravilne, delo lično, in napisi nemško-slovenski ali samo nemški. Model mora biti narejen po kakem uzornem, uže obstoječem šolskem vrtu, ali pa bodi narejen kot uzoren načrt za šolske vrte, kar pa mora biti povedano.

Ravno to velja tudi o načrtih šolskih vrtov, kateri morajo biti posebno lepo risani in zgotovljeni.

Mnogi gg. učitelji delajo sami učila v olajšavo kmetijskega pouka na ljudskih šolah. Tudi taka lično izdelana učila bodo dobro služila za razstavo. Ravno tako je z izdelki učencev, ako se kje nahajajo.

Samo ob sebi je umevno, da družba ne more dela in tvarine za izvršitev takih del plačati, a poravnala bode pa vse troške za prevažanje in razstavljanje. Vsak razstavnik v kranjskem oddelku bode pa od dotičnega odbora posebe presojan in tudi obdarovan. To nam je osrednji odbor na Dunaji uže obljubil.

Pozivljemo torej naše gg. učitelje, da se tisti, ki morejo, udeleže na gori omenjeni način dunajske razstave l. 1890. in da to kmalu zglase glavnemu odboru c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani.

Drevje po zelenjadnih vrtih.

Čestokrat se prigodi, da prijatelj dobrega sadja nima primerno velikega prostora, kamor bi sadil drevje. Pri hiši ima pač zelenjaden vrt, a na teh 100—200 m^2 more posaditi največ štiri visokodebelna drevesa. Ta pa ne rde kmalu, kadar pa začno roditi, razrasla pa so že toliko, da jako ovirajo in kmalu tudi popolnoma uduše druge rastline, katerih bi se pa težko tvegala posestnik malo zemlje. To marsikomu ni všeč, a pomagati si ne ve prav. Marsikdo pa pač ve, da bi bilo dobro v njegov vrtec pritlikavcev nasaditi. Dobi si torej cenikov. V njih bere o palmetah, kandelabrih, lirah, piramidah, kordonih i. t. d. Naroči si torej taci dreves navadno od tod, kjer jih je najceneje dobiti. A povem mu lahko že naprej, da z drevesci ne bo zadovoljen, ker ceno blago ne more biti ob enem dobro. Dobil bo navadno zanikarno rastoča drevesa na lesnični, a ne na pritlični podlogi. Ta mu pa ne bodo dajala zaželenega sadu. — Zopet drug si bo pa naročil dragih pritlikavcev v raznih oblikah, a ne bo vedel, kakb jih je treba oskrbovati. Pustil jim bode poljubno rasti, torej bodo tudi poljbuno rodila. Zato pa je po naših vrtih res žalostnih pritlikavcev. Saj pa tudi ni čuda! Kje naj se pa zasobni posestniki vrtov nauče gojiti in oskrbovati pritlikavce, če izučeni naši vrtnarji z malimi izjemami še dandanes pritlično drevje obrezujejo spomladi s škarjami kakor gabrovo ali glogovo živo mejo?! Potem se pa jeze, da jim drevje ne cvete in ne rodi! Pomislijo pa ne, da takó obrezano drevje žene pač v les, a cvetja pa ne nastavi rado. — Vender se bo pa tudi v tem na bolje obrnilo, kajti dandanes se za sadjarstvo vedno bolj zanimajo. In ščasoma bodedo tudi po naših vrtih imeli pravilno vzgojene pritlikavce, a ne trohnelih češpelj.

A za začetek ne kaže naročevati preveč umetnih oblik, kajti te zahtevajo precej časa in truda, še več pa znanja. Za začetnike se mi zde najbolj primerne oblike za zelenjadne vrte: 1.) navpični kordoni, 2.) vretenaste piramide in 3.) pa posebno še visoka debela na pritlični podlogi. Te oblike se dajo brez obširnega znanja in posebnega truda vzgojevati. Poleg tega se pa tudi lahko reče, da so glede rodovitosti najhvaležnejše. Prijatelju raznega sadja pa te oblike ugajajo tudi zato, ker ima na vrtu lahko toliko vrst sadja, kolikor debel stoji na njem. Na 200 m^2 lahko stoji 50 in več debel, ne da bi Bog ve kaj ovirala zelenjad in cvetice. Kdor hoče imeti kmalu sadja, kupi naj si že vzgojenih kordonov in vretenastih piramid. V drugem letu mu bodo že rodile. Poleg tega bo pa na njih ob enem videl vzgojo ter jih bo brez posebne težave sam lahko nadalje vzgojeval.

Visokih debel na pritlični podlogi pa ni lahko dobiti po drevesnicah. Vzgoji si jih lahko vsak sam iz dovolj visocih enoletnih požlahtnjencev ali pa iz slabo razraslih vretenastih piramid. V višavi 150 cm odloči pet očesec, ki bodo naredila krono. Najvišje bodi voditeljica, a stranska naj bodo veje. Vsako prihodnje leto skrajšaj veje in voditeljico na polovico, Paziti pa moramo, da voditeljico skrajšamo

na očesce, ki stoji prejšnjega leta očescu ravno nasproti, veje pa vselej na spodaj ležeče očesce. Prihodnji vejni kolobar naredimo lahko 30 $\%$ nad prvim, ko ima pa krona nad 1 m premera, režimo voditeljico in stranske veje le še na par očesec, da ne žene toliko na les, nego na sad. Taka visoka debela imajo dosti prostora, če stoje 4—5 m narazen. Če pa so po 6 m narazen, postaviš lahko med nje še po eno vretenasto piramido. Same vretenaste piramide stoje naj po 1.5—2 m narazen, a navpični kordoni imajo pa dovolj prostora, če stoje po 50—60 $\%$ vsaksebi.

Janko Zirovnik.

Proti gosenicam.

V kmetijskem listu „Oeconomu“ priporočana je naprava proti gosenicam, ki je prav dobra. Vzemi kos stare strešne lepnice ali kaj drugega takega, naredi na sredi luknjo, zaokroži in prereži ga na eni strani od srede do roba, da ga

moreš položiti pod drevo, kakor ti kaže podoba 34. Lepnico namaži potem s katranom. Ako drevo potreseš — veliko drevje najlaže z vrvjo, katero priveži blizu krone — popadajo gosenice doli in se prilepijo na katran. Od gosenic, ki padejo na katran, ne pride nobena več na drevo. Samo ob sebi je umevno, da mora vedno katran biti lepiv, zato namaži zdaj in zdaj iz nova lepenco.

Podoba 43.

Malinice.

Malinice uspevajo povsod. Še celo severne lege jim ugajajo. Le pregorka in presuha zemlja jim ne prija. Dajó nam obilo dobrega sadú, katerega uživamo svežega, ali pa ga podelamo v malinovec (Himbeerabguss).

Saditi jih moramo v dobro zemljo, katero treba pred sajenjem 5 d_m globoko prerigolovati in dobro pognojiti.

Ker pa malinice poženo veliko poganjkov

iz korenin, izsesajo kmalu zemljo, in zato jih je treba vsaj vsakih 6 let presaditi.

Na pripravljeno gredo jih sadimo v vrsto po 5 d_m vsaksebi. Posajene porežemo koreninam do vratu, da morejo lepše nove mladike pognati. Med letom puščamo le najmočnejše poganjke, vse druge pa odstranimo pri korenini. Na ta način dosežemo pravilen nasad, in pa ne unesejo se tako hitro.

Ko jeseni poneha rasti, režemo močne palice na 1 m , slabейše pa na 8 d_m . Take palice nam bodo rodile prihodnje leto obilo lepega sadú.

Drugo leto pustimo le najlepše poganjke, ki rasto v vrsti, odstranimo pa vse preobile in zanikarne. Palice, ki so rodile jeseni, odrežemo pri korenini, a one za prihodnji nasad skrajšamo kakor prvo leto. Pomniti je treba, da rode le na dvoletnih poganjkih.

Nekatere malinice rode dvakrat v letu, a to le v ugodnem podnebju in v gorki legi.

Sadimo jih navadno v kraje, katere hočemo prikriti, n. pr. pred kompostni kup i. t. d., ali pa v take, koder ne bi uspevalo drugo rodno grmovje ali sadje, n. pr. v brezsolne severne gredice.

Pomnožujemo jih najuspešneje z razdelitvijo korenin.

J. Žirovnik.

Raznotere vrtnarske reči.

Ako naročiš drevja, pa je na potu zmrzavalo, bodi posebno previden, kadar ga dobiš. Nesi drevje v slamo povito, kakor ga dobiš, na temen in primerno gorak kraj, kjer ostani toliko časa zavito, da se odtaja. Potem ga odveži in prisi v prst. Preglej pa drevje natančno, koliko je trpelo od mraza. Koder je zmrzlo, je rdečkasto rjavo.

Ako hočemo, da bodo naša sadna drevesa redneje in obilneje rodila, ravnati moramo kakor poljedelci, ki svoji utrujeni zemlji z umnim gnojenjem pomagajo. Tako mora tudi sadjar si pomagati z gnojem, brez katerega bo le redko-kedaj imel bogato sadno letino. Sadnemu drevju moramo torej redno gnojiti, da mu z gnojem saj en del onih tvarin, katerih nam daje s sadjem, povračamo. V svesti pa si sme sadjar biti, da bo imel največji dobiček on, ker sadno drevo mu bo jako hvaležno in bogato povračalo, kar je od njega prejelo.

Pitani lešniki. Vrtni nadzornik Kolb poroča v organu bavarskega kmetijskega društva, kako se v veliko korist gojé pitani lešniki: Neki Anglež Weeb po imenu, je samo z umno gojo pitalih lešnikov obogatel. On zasaja pitano leskovino na lehe tako, da pride na vsaka 2½ metra en grm, ali pa 570 grmov na vsak hektar. Prva leta sadi med vrste kuhinjsko zelenjavo, po sedmem letu pa, ko leska uže dobro rodi, ne seje in ne sadi ničesar več med grmovje. Od hektara dobi za same lešnike povprek po 800 gld. na leto. Gotovo prav lep prihodek in skoro brez vsega truda! Najboljše vrste pitalih lešnikov so tako zvani lombardski (Lombardische Nuss) in pa zelenati lešniki (Zellernuss). Kedor si želi naročiti teh vrst sadik, obrne se lahko do pomologičnega instituta v Reutlingen-u, na Wirtemberškem, ali pa do Alfreda Busse-a, vrtnarja v Kannstadt-u pri Stuttgartu, ki se prav posebno peča z rejo lešnikov.

Grahov molj ali kukec je grahu zelo škodljiv in razjé po nekaterih krajih, posebno po gorkih, na primer na Vipavskem, skoro vsako grahovo seme. Da bodo naši kmetovalci vedeli, kako se ta živalca množi, naj tukaj popišemo njeno življenje in množitev. Grah, katerega sadimo, ima v sebi molje ali kukce; ti izlezajo spomladi iz zemlje, to je iz vsejanega semena, ter zaležejo jajčka na stročje, in sicer tako, da prideta po 2 jajčka eden vrhu drugega. Čez 6 dni se iz jajčkov izvalijo črvički, kateri prejedó luščine in se v seme zajedo. V njem žive do pomladi in tedaj se v hrostke spremene in se, kakor je gori povedano, zopet na novo začno pomnoževati.

Obvarujemo se tega žužka na ta način: Ko bi vsi kmetovalci semenski grah tako spravljali v lonce, da bi spomladi hrostki ne mogli iz njih letati, ampak bi v njih poginili, seveda bi to morali vsi tisti storiti, ki grah sejejo in bi potem le 2 leti stari grah za seme rabiti morali. Kdor pa hoče grah čez zimo obvarovati, ga mora precej, ko ga je sušil 12 ur na suhi toploti, od 50 stopinj brez vode pri ognji greti in tako v njem črv uničiti, se ve da taki grah za setev ni več sposoben, ker ne kali.